

Dan Berindei

*Locul lui Nicolae Titulescu în istoria națională**

România exista de mai puțin de un sfert de veac atunci când Nicolae Titulescu a văzut lumina zilei, la Craiova, în ziua de 4 martie 1882. Fiu de avocat și de om politic local, mama sa fiind o nepoată a lui Theodor Aman, dintr-o familie fruntașă a Olteniei, el s-a născut în timpuri faste pentru țara sa. Prin abila și inteligenta dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, rezultată dintr-un compromis istoric, dar înscriindu-se în fapt într-un proces natural al vremurilor, statul național luase ființă. Urmase cea de-a doua modernizare, apoi aducerea prințului străin dorit de Adunările ad-hoc, iar în 1877 proclamarea neatârării. Consfințită prin eficienta participare la război a armatei și recunoscută ca independentă de concertul marilor puteri la San Stefano și la Berlin, România fusese apoi înălțată în rang de la principat la regat, din nou cu consensul marilor puteri în acea vreme în Europa aproape exclusiv monarhice.

Schimbarea la față a României se desfășura aproape miraculos, este drept lumea satelor rămânând însă în urma ritmului de creștere a modernității urbane. În vremea copilăriei și a tinereții lui Titulescu acest proces istoric a continuat, țara dezvoltându-se sub înțeleapta domnie a lui Carol I. De asemenea, năzuințe și vise, care păreau utopice mai înainte, privind întregirea hotarelor în limitele ființării națiunii, au trecut treptat din ce în ce mai accentuat la ordinea zilei. Nicolae Titulescu el însuși a aparținut generației celor care aveau să aibă drept țel suprem al vieții lor această desăvârșire a României.

Elev strălucit, a plecat apoi la Paris, pentru studii juridice. S-a dovedit a fi un student deosebit, obținând și premiul Ernest Beaumont, ceea ce i-a conferit statutul de laureat al Facultății de Drept. Șederea în Franța timp de o jumătate de deceniu i-a marcat profund personalitatea. Ca și pașoptiștii, cu o jumătate și mai bine de veac mai înainte, Titulescu a dobândit nu numai învățătură, ci s-a integrat și modului de viață și comportament, ceea ce l-a ajutat întreaga viață a fi un om care, iubindu-și și slujindu-și cu ardoare patria, să aparțină întregii umanități.

Reîntors în țară, s-a înscris în barou, dar, totodată, a ales și cariera didactică universitară. Din 1904 și până în 1909 a fost profesor de drept civil la Universitatea din Iași. Unind darul său oratoric cu știința și pasiunea a știut să transmită tinerilor săi studenți cunoștințe, dar mai ales să le trezească interesul; „cursul, spunea el, are un scop: să vă facă curioși“! În paralel, a profesat cu strălucire avocatura, afirmându-se prin capacitatea sa, dar și prin cinste. După o tentativă eșuată din 1907 de a fi ales în Parlament, a reușit

* Alocuțiune rostită de acad. Dan Berindei, vicepreședinte al Academiei Române, la Sesiunea omagială consacrată împlinirii a 125 de ani de la nașterea lui Nicolae Titulescu, organizată sub auspiciile Academiei Române, Ministerului Afacerilor Externe, Fundației Europene Titulescu, în Aula Academiei Române, 16 martie 2007.

acest lucru în 1912. Ca deputat l-a impresionat pe Take Ionescu cu darul său oratoric. „Un mare, un extraordinar talent s-a ridicat la tribuna românească“, avea să exclame acesta! Cariera politică îi era deschisă, dar Titulescu își avea propriile reguli și el a evitat o înregimentare prea accentuată, chiar și față de conservatorii democrați în rândurile cărora intrase. Înzestrarea sa era desăvârșită, vaste cunoștințe, cunoașterea la perfecție a patru limbi și mai ales o rară capacitate de comprehensiune și dăruire către cei în mijlocul cărora trăia. „Românul, scria el în 1904, cuvinte și astăzi valabile, va figura cu strălucire în concertul european intelectual; pentru aceasta nu trebuie nici războaie, nici multă dibăcie politică, *ci numai muncă*“. În 1907 fusese preocupat de chestiunea țărănească, considerând-o îndrituit ca „arzătoare“, scrisese critic despre „absurdul repartiției noastre funciare“ și totodată pledase pentru introducerea votului universal. Titulescu era un înainte mergător, un om al progresului națiunii sale.

Jurist înzestrat, ilustrându-se ca profesor și apărător excelent al cauzelor ce i se încredințau în justiție, el s-a dovedit totodată un tânăr om politic de mare viitor. La 35 de ani, în momentele deosebit de grele ale țării din vara anului 1917 i s-a încredințat sarcina de ministru de Finanțe pe care n-a exercitat-o decât vreo șase luni, pentru a reveni apoi în aceeași funcție doi ani mai târziu. De data aceasta, el a putut da măsura capacității sale procedând la o reformă integrală a finanțelor, în care a avut în vedere marile schimbări social-politice ce aveau loc, dar și procesul de desăvârșire a unității statale, când se cereau unificate patru sisteme fiscale. În reforma pe care a efectuat-o a pus accentul pe impozitele directe, a aplicat principiul progresivității, munca a impozitat-o cu 16%, capitalul cu 40%, iar capitalurile îmbogățitorilor de război cu 70%, succesiunile mari și ele au fost impozitate cu 30% – tot atâtea lecții pentru timpurile noastre! Important a fost și felul în care și-a justificat reforma, arătând că studiasse mecanismele financiare unei serii de state pe timp de două veacuri, culegând învățăminte pentru reforma sa. Oare astăzi câți oameni politici sunt capabili de un atare exercițiu intelectual! Nu întâmplător Nicolae Iorga avea să califice reforma fiscală a lui Titulescu drept unul din „lucrurile mari“ realizată de un „om adevărat“, care – spunea Iorga – nu se va rușina pentru ceea ce înfăptuise „nici înaintea contemporaneității, nici înaintea istoriei“.

Destinul lui Titulescu avea să se găsească însă dominant realizat în alt domeniu, cel al politicii externe și al activității diplomatice. În vara anului 1918 plecase la Paris și din septembrie 1918 el acționase deosebit de eficient în cadrul Consiliului Național Român. Prin conferințe, articole, scrisori și contacte câștigase o experiență deosebită și se făcuse cunoscut în cercurile politico-diplomatice ale Occidentului. Doi ani mai târziu, în primăvara lui 1920, generalul Averescu voise să încredințeze lui Take Ionescu sarcina de prim delegat la Conferința Păcii, dar acesta cedase funcția lui Titulescu, care avea să-și pună semnătura la 4 iunie 1920 pe tratatul de la Trianon ca prim reprezentant al țării sale. Preluând din nou Ministerul Finanțelor peste câteva săptămâni, când, cum am amintit, se străduise să asigure redresarea

finanțelor și totodată să le organizeze în cadrul Marii României, prin forța împrejurărilor, el și-a continuat și activități de natură externă, conducând delegațiile românești la conferințele de la Spa și Bruxelles dedicate problemei reparațiilor ori negociind împrumuturi externe.

În 1922 a fost numit ministru plenipotențiar în Anglia și totodată și reprezentant permanent al României la Societatea Națiunilor. Au urmat 14 ani în care Titulescu a reprezentat cu o rară eficiență țara sa în domeniul diplomației, al relațiilor externe. Activitatea diplomatică el avea s-o definească în 1924: „Nu este o sinecură agreabilă, cum își închipuie unii, ci un loc de grea muncă și și mai grea răspundere“. Și-a împărțit timpul între legăție și Geneva, sediul Societății Națiunilor, dar totodată au fost anii în care s-a impus ca unul dintre cei mai marcanți diplomați ai continentului. Ușile de la Foreign Office și de la Quai d'Orsay i-au fost în permanență deschise, devenind nu numai prietenul, ci și sfătuitoarea celor mai de seamă personalități din lumea politico-diplomatică a celor două mari puteri occidentale.

Din iunie 1927 și până în iunie 1928 a fost ministru de Externe în guvernul liberal – întrerupând pentru un an șederea sa în Occident – și din nou va fi ministru în 1932, în cadrul guvernului național-țărănesc Maniu pentru a păstra demnitatea în continuare, până în august 1936, și în timpul guvernării liberale. S-a ferit pe cât a putut de o înregimentare politică și ar fi vrut să devină un ministru de Externe permanent. Atunci când, în două rânduri, în 1931 și în 1932, regele Carol II i-a propus înalta funcție de prim-ministru, tentativele au eșuat deoarece Titulescu dorise să strângă în guvernul său reprezentanți ai tuturor partidelor din aceeași dorință de neînfeudare unilaterală. Ca ministru de Externe, el ceruse în 1928 ca departamentul său să nu fie „un salon“, ci „un stup de albine harnice“. Motivația o dădea patru ani mai târziu: „Politica externă a unei țări nu se face nici cu improvizații, nici cu prezumții“.

Titulescu s-a considerat „soldat al țării“ sale „în tranșeele păcii“, activitatea sa fiind închinată „numai României“, dar, totdeodată, a fost omul de largă viziune, deschis către ansamblul națiunilor lumii. „Vrem să fim prietenii tuturor națiunilor, arăta el în 1934, dar – adăuga el, ca un memento de care s-a cam uitat – în treburile noastre nu primim ca stăpâni decât pe noi înșine“. A crezut în „marea armonie universală“, a crezut în Societatea Națiunilor, „flacăra speranței dacă nu lumina de la Geneva“, cum o definea în 1930. A militat pentru universalitatea acesteia, mai ales că potrivit convingerilor sale „în ciuda fruntariilor, în ciuda divergențelor, omenirea formează un singur trup“. În ceea ce privea relațiile dintre state, s-a pronunțat în 1929 pentru „o asociație voluntară a unor state libere, cu obligațiunea de a se supune legilor stabilite de ele, în însăși virtutea propriei lor suveranități“. De asemenea, „principiul egalității statelor“ l-a proclamat ca o lege de fier a acțiunilor de politică externă pe care le-a desfășurat. A știut ca nimeni altul să aibă comportamentul unui senior al domeniului pe care-l slujea, impunând respect și admirație. Edourd Herriot spunea despre

el: „Acest ministru al unei țări mici face politică în stil mare. Ce om uimitor!“ Prin comportamentul său a impus să fie considerat de bărbații de stat ai Franței și ai Marii Britanii ca un partener, căruia ei îi solicitau uneori sprijin pentru a-și rezolva situații delicate și chiar divergențe între ei.

Titulescu credea în forța negocierii, el fiind un negociator dur și suplu în același timp, știind să lase totdeauna o poartă deschisă pentru un compromis constructiv. „Nu cunosc limită în setea mea de înțelegere cu alții“, spunea el în 1935. A slujit pacea, dezarmarea, securitatea colectivă, respectul tratatelor, cooperarea internațională, a fost preocupat de buna înțelegere cu statele vecine, a fost un devotat al Micii Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice – Litvinov a spus odată „Dacă Roosevelt este președintele Statelor Unite ale Americii de Nord, Titulescu este președintele Statelor Unite ale Europei de Est!“ De asemenea, Titulescu s-a arătat intransigent în aplicarea legilor internaționale, mai ales când au avut loc agresiuni. În 1934 a propus să se încheie o convenție internațională pentru sancționarea statelor complice ale terorismului! Îl interesa și asigurarea unui climat internațional propice bunei înțelegeri între state, care să slujească pacea, văzută de el ca „un fenomen al mișcării“, deci ca rezultatul unei acțiuni constante și în această privință el vorbea în 1935 de „dezarmarea morală“, având ca obiectiv „revizuirea cărților de școală în scop de a dezvolta în tineret spiritul de solidaritate internațională“. Cât de actual este și astăzi Titulescu!

Titulescu a izbutit să se impună lumii contemporane lui, fiind acceptat ca o personalitate de dimensiuni deosebite. A fost unul din fondatorii Academiei Diplomatice Internaționale de la Paris, a vorbit în 1929 la Reichstagul din Berlin despre *Dinamica păcii*, a fost ales în două rânduri, succesiv, aproape cu unanimitatea voturilor, președinte al adunării generale a Societății Națiunilor (caz unic în istoria acestei instituții!), a ținut o conferință la Cambridge în 1930 despre progresul ideii de pace, pentru ca, după înlăturarea lui în 1936, să fie invitat să vorbească în 1937 la Camera Comunelor, la Oxford și Cambridge, ori la Institutul regal pentru afaceri externe de la Londra, iar Universitatea de la Bratislava i-a acordat titlul de *doctor honoris causa*. Academia Română îl alesese ca membru de onoare în mai 1930, iar ca membru titular în mai 1935.

Acest „ministru al Europei“, acest „academician al păcii“, cum l-a definit un președinte al Academiei Diplomatice Internaționale, slujitor credincios al păcii europene și mondiale, acest intelectual multilateral, surprinzător și cuceritor, juristul, profesorul, dar și finanțistul și mai ales diplomatul, stăpânit cu împătımire de pasiune nemărginită pentru țara sa, dar având ochii larg deschiși către omenire, ocupă un loc unic și de marcantă importanță printre marii bărbați dăruiți umanității de români. Prin gândul și fapta sa el este mai departe lângă noi, sfătuindu-ne și nu rareori dojenindu-ne. Îi datorăm cinste și respect!